

СТВОРЕННЯ ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННОЇ БАЗИ ВАТ “ІНТУРИСТ” В УРСР У 60–80 рр. ХХ ст.

Проаналізовано розвиток готельно-ресторанної бази ВАТ “Інтурист” в Україні в роки “застою”, висвітлено механізм її створення, участь державних і партійних органів управління у вирішенні проблем, пов’язаних із будівництвом та експлуатацією готелів і ресторанів республіканського Управління.

Ключові слова: готель, ресторан, туризм, Інтурист

Статтю написано в рамках дисертаційного дослідження на тему “ВАТ “Інтурист” в Українській РСР: основні напрями роботи (70–80 рр. ХХ ст.)” відповідно до планів наукових досліджень Черкаського національного університету ім. Богдана Хмельницького. Об’єктом статті є історичні аспекти іноземного туризму в Україні. Предметом – розвиток іноземного туризму в Українській РСР на основі діяльності ВАТ “Інтурист” у 60–80-х роках ХХ ст., сукупність форм і методів туристичної діяльності цієї організації.

Мета полягає у тому, щоб на основі широкої джерельної бази провести узагальнюючий аналіз розвитку готельно-ресторанної бази ВАТ “Інтурист” в УРСР, висвітлити механізм її створення в Україні, участь державних і партійних органів управління у вирішенні проблем, пов’язаних із будівництвом та експлуатацією готелів і ресторанів республіканського Управління. Стаття підготовлена на основі неопублікованих архівних матеріалів із фондів Центрального Державного архіву вищих органів влади та управління, м. Київ.

ВАТ (Всесоюзне акціонерне товариство) “Інтурист” було створено у 1933 р. і до кінця свого існування у 1988 р. залишалось провідною організацією в галузі іноземного туризму Радянського Союзу, головними завданнями якої були прийом та обслуговування іноземних туристів та проведення з ними відповідної до планів КППС і Радянського Союзу агітаційної роботи.

Питанням історії створення і діяльності цієї організації присвячено чимало робіт як радянських [1], так і сучасних російських [2] і українських авторів [3]. Однак створення готельно-ресторанної бази висвітлювалось занадто коротко, до того ж не в науковому аспекті, а скоріше як переможний рапорт напередодні чергового ювілею КППС або Радянського Союзу. Проте багато питань, пов’язаних з цим процесом, без сумніву, мають актуальний характер, враховуючи сучасні тенденції світового, і зокрема, європейського туризму, а також підготовку України до Євро-2012.

На початку 60-х років відділення та підприємства ВАТ “Інтурист” в Радянському Союзі тільки розпочинали свою роботу з систематичного прийому та обслуговуванню іноземних туристів. У 1967 р. Управління ВАТ “Інтурист” в Українській РСР прийняло 127000 іноземних туристів з 60 країн світу, що становило 25,2% їх загальносоюзної кількості. Найбільше навантаження припадало на Київ – третє місце в загальносоюзному рейтингу після Москви та Ленінграду. Четверте місце обіймала Одеса, шосте після Сочі – Ялта. Тобто шість перших позицій були розподілені в рівних частках між трьома містами Російської Федерації та трьома Української РСР. Проте наявна матеріально-технічна база в республіці була незначною: 32 тис. місць у готелях Інтуристу та комунальних готелях. Окрім того, за словами керівника Управління з іноземного туризму при Раді Міністрів УРСР Й. Затягана на загальносоюзній нараді в Москві у березні 1968 р., “багато готелів “Інтуристу” не відповідають вимогам та за рівнем обслуговування знаходяться нижче комунальних готелів. У деяких готелях меблі застарілі (у Харкові, Одесі, Ялті). У багатьох ресторанах немає відповідного посуду” [4, 37].

Республіка терміново потребувала сучасних готелів, мотелів і кемпінгів. Їх будівництво здійснювалося відповідно до Постанови Ради Міністрів СРСР від 16.04.1964 р. “Щодо заходів з забезпечення розвитку іноземного туризму в СРСР” і Постанови Ради Міністрів УРСР від 27 червня 1964 р. “Щодо заходів по забезпеченню розвитку іноземного туризму в Українській РСР”. Протягом 1967–1973 рр. в Україні було побудовано і введено у дію в Києві, Харкові, Одесі, Полтаві, Запоріжжі готелів, мотелів, кемпінгів на 3207 місць, які було оснащено новітнім технологічним і холодильним обладнанням, сучасними зручними меблями, кондиціонерами повітря. Зокрема, для оздоблення

готелю “Либідь” у Києві було використано швидкісні ліфти, кондиціонери повітря, комплекс пиловловлювання, системи гарячого та холодного водопостачання. Меблі було виготовлено за спеціальним замовленням у Німецькій Демократичній Республіці, а килимове покриття та стелі – з японських матеріалів. У кожний номер провели телефон, поставили телевізор.

Протягом 70-х років подовжувалося будівництво висотних готелів: у Києві на 800 місць, Ялті – на 2740, Харкові – на 502, Львові – на 304, кемпінгу в Ялті на 800 місць. Постанова РМ СРСР № 789 від 30 вересня 1966 р., Ради Міністрів УРСР № 829 від 5 листопада того ж року зобов’язала Київський міськвиконком на замовлення Управління виконати будівництво в Києві технікуму готельного господарства на 1200 учнів. Країні вкрай були потрібні фахівці для обслуговування іноземних туристів у готелях, а також для експлуатації готельного господарства [5, 3].

Але план капітального будівництва постійно не виконувався внаслідок недостатньої уваги до питань комплектації цих об’єктів матеріально-технічними ресурсами і робочими кадрами з боку Міністерства промислового будівництва УРСР і Головкиївміськбуду. Тоді експлуатація тільки одного комплексу в Ялті при завантаженні іноземними туристами до 80% фонду могла дати країні до 6 млн інвалютних карбованців на рік. У листі Управління до ЦК КПУ від 20 вересня 1973 р. міститься прохання доручити відповідним обкомам і міськкомам розглянути стан та взяти під постійний контроль будівництво готелів Інтуристу [6, 13].

Згруповані автором матеріали розвитку готельно-ресторанної бази в республіканській системі ВАТ “Інтурист” у 60–80 рр. XX ст. представлено в табл. 1. Кількість підприємств, незважаючи на всі труднощі, постійно збільшувалася.

Таблиця 1

**Розвиток готельно-ресторанної бази ВАТ “Інтурист”
(кількість підприємств і місць у них)**

	1967	1968	1971	1976	1980
Готелі, мотелі, кемпінги	8 (1600)	9 (2150)	13 (5800)	18 (6464)	21 (10030)
Ресторани	8 (2300)	9 (2600)	13 (6500)	16 (6271)	20 (11130)
Відсоток обслугованих іноземних туристів від їх загальної кількості			30%	52%	

Наведені в табл. 1 дані отримані автором у результаті опрацювання джерел: ЦДАВО України. – Ф. 4672. – Оп. 1. – Спр. 70. – Арк. 64; Там само. – Спр. 271. – Арк. 78.

Попри те, що всі проекти Інтуристу були узгоджені між союзним і республіканським урядами, найвищими партійними органами, хід будівельних робіт, як правило, був незадовільним. Управління часто зверталось з листами як до Ради Міністрів УРСР, ЦК КПУ, так і до Головного Управління в Москві з цього приводу. Отак, у листі від 11 березня 1971 р. повідомлялося: готельний комплекс у Ялті на 2740 місць зводиться вже 6-ий рік. Окрім того, затримується будівництво готелів у Львові на 340 місць, Одесі на 352 місця, Харкові, Києві на 800. Усього – 11 об’єктів. Відсутні матеріали, виконання будівельно-монтажних робіт коливається від 7% у Києві до 126% у Харкові.

Згруповані автором матеріали планових обсягів капітального будівництва представлені в табл. 2. Максимального обсягу вони досягли у 1981 р., протягом 1980-х рр. відбулося їх значне зменшення.

Таблиця 2

Планові обсяги капітального будівництва в окремі роки (тис. крб)

	1973	1981	1986
Капітальне будівництво	3910	9407,5	5728
Зокрема й будівельно-монтажні роботи		6602	2572

Наведені в табл. 2 дані отримані автором у результаті опрацювання джерел: ЦДАВО України. – Ф. 4672. – Оп. 1. – Спр. 481. – Арк. 383; Там само. – Спр. 607. – Арк. 8.

У 1973 р. Україна мала власну і залучену бази в кількості 7986 місць. Проте просте порівняння з готельною базою західних країн показує рівень її відставання від світових показників: у Болгарії було в наявності 260 тис. місць, в Югославії – 600 тис., у Франції – 1 млн 200 тис., в Італії – 1 млн

500 тис. Через те, що в Україні кількість місць для розміщення була вкрай недостатньою, республіка щороку відмовляла у прийомі значної кількості іноземних туристів. Це, в свою чергу, вело до втрат валютних надходжень. Спробою поліпшити ситуацію стало співробітництво з зарубіжними будівельними фірмами [6, 13].

Відповідно до угоди від 31 травня 1974 р. між ВАТ “Інтурист” та американською корпорацією готелів “Інтерконтіненталь отел’с корпорейшн” і шведським акціонерним товариством “АБ Сканська цементгютерет” Головне Управління з іноземного туризму при РМ СРСР передбачало побудувати в Москві, Ленінграді та Києві готелі вищого класу для іноземних туристів за участю іноземних фірм. Було визначено строк будівництва: 1,5–2 роки. У будівництві готелю “Інтурист” у Києві брали участь 200 іноземних фахівців. У відповідь на лист Управління від 22 лютого 1974 р. ЦК КПУ зобов’язав виконком Київської міської ради в двотижневий строк виділити Управлінню з іноземного туризму земельну ділянку для будівництва готелю та видати технічну документацію, а також надати тимчасово гуртожиток для розміщення робітників іноземних фірм і доручити Головкиївміськбуду функції генеральної підрядної організації з будівництва готелю.

У 70-х роках ВАТ “Інтурист” співпрацювало з фірмами Угорщини на будівництві готелю в Ужгороді (плановий ввід у третьому кварталі 1979 р.) та югославською фірмою “Уніон інженерінг Інгра” на будівництві готельного комплексу в Ялті. Хід робіт контролювала Рада Міністрів УРСР. 24 квітня 1976 р. було прийнято постанову № 200 щодо дотримання графіку виконання робіт. Однак уряду не вдавалося самотужки вирішувати всі постаючі проблеми в Ялті: не вистачало 600 осіб обслуговуючого персоналу, після вводу всіх об’єктів комплексу бракуватиме 1000 працівників, потрібна робоча сила з інших міст і, відповідно, житлова площа. Планом на 10-у п’ятирічку було заплановано будівництво 4 житлових будинків, але Мінпромбуд УРСР в Ялті в наслідок перенавантаження будівництвом санаторно-курортних закладів не міг виконати всі плани [7, 316]. 31 липня 1978 р. РМ УРСР звертається до союзного уряду з проханням доручити Держплану СРСР, Головінтуристу, Держкому СРСР із зовнішніх економічних зв’язків та Мінзовнішторгу СРСР розглянути питання щодо залучення будівельних організацій УНР до будівництва житла та об’єктів виробничого призначення системи “Інтурист” у Ялті [7, 98].

У листопаді 1974 р. робоча комісія прийняла першу чергу комплексу в Ялті (2 готелі на 1250 місць із новітнім устаткуванням, покращеними меблями, високоякісним оздобленням інтер’єрів і вестибулів, ліфтових холів, коктейль-холів, кафе, комфортабельних номерів, приміщень загального користування, 8,4 км під’їзної автодороги). Держбуд УРСР у постанові від 4 квітня 1973 р. включив цей комплекс до переліку унікальних споруд республіки. Югославські партнери достроково закінчили будівництво першої черги готельного комплексу. За планом завершення будівництва другої черги мало відбутися у липні 1975 р. Однак, експлуатувати готельний комплекс вартістю понад 32 млн крб було неможливо тому, що будівництво ресторану на 4000 місць було припинено починаючи з 1972 р. унаслідок відсутності 830 т металоконструкцій для його покриття.

У 1976 р. було введено в експлуатацію другу чергу готельного комплексу “Ялта” на 1274 місця. Загальна кількість місць в готелі мала становити 2616, у ресторанах, кафе та барах 1174. До комплексу належали також 2 котельні, 7 електроподстанцій, пральня, 4 60-квартирних будинків. 22 березня 1976 р. генеральний консул СФРЮ в Києві Алексич Славолюб на зустрічі з керівництвом республіканського Управління просив організувати планування так, щоб будівельні роботи не переривались в наслідок відсутності будівельних матеріалів. Югославські будівельні фірми, працюючи на об’єктах другої черги в Ялті, були зацікавлені в підписанні офіційного контракту на виконання робіт третьої черги, проте вирішення цього питання було в компетенції Головінтуристу в Москві, як і решту організаційних, технічних та кадрових питань. Югославські будівельні фірми хотіли також працювати в Києві та Сімеїзі [8, 2]. Зростання ціни на нафту наприкінці 70-х років призвело до дефіциту в торгівлі між СРСР і СФРЮ на суму в 450 млн дол. США. Югославія була готова відшкодувати цю різницю шляхом додаткового постачання устаткування, товарів або будівельно-монтажних робіт на суму 100–150 млн дол. США [9, 3].

Планом капітального будівництва на 1975 р. передбачалося забезпечити введення до експлуатації гуртожитку технікуму у Києві, кемпінгу “Поляна казок” (перша черга) та житлового будинку на 55 квартир, а також продовжити будівництво готельного комплексу в Ялті, готелю на 800 місць, технікуму готельного господарства на 1200 учнів, гуртожитку для будівельників готелю

туристичного класу на 910 місць у Києві, готелю на 502 місця у Харкові, готелю на 340 місць у Львові. А ще планували будівництво нових об'єктів: готелю на 1000 місць у Києві, готелю на 500 місць в Ужгороді. Але, як було зазначено у листі Управління від 2 грудня 1971 р. до очільника уряду, роботи проводилися занадто повільно. Для забезпечення працівників готельного комплексу в Ялті житлом запланували спорудити 3 житлових будинки на 240 квартир. Однак замість 100 майстрів працювало лише 20–25. Будівництво готелю “Інтурист” у Харкові на 502 місця почалося ще у 1965 р. Плановий ввід до експлуатації передбачався на 1969 р. При кошторисній вартості робіт 3,7 млн крб. Головне Управління з іноземного туризму при РМ СРСР надало 4,3 млн. Трест Харківжитлобуд-2 освоїв менше половини. Унаслідок багаторічного будівництва значна частина обладнання морально застаріла, що викликало зміни технічної документації, переробку конструктивних елементів будівлі [10, 21]. Потреба в робітниках на об'єктах “Інтуристу” становила 675, а фактично працювало 245. Постанови союзного і республіканських урядів мало що поліпшували [11, 95].

Про те, яку увагу приділяла держава питанням створення матеріально-технічної бази, свідчить постанова комісії в закордонних справах Верховної Ради УРСР “Про стан роботи з прийому й обслуговування іноземних туристів у республіці” від 23 травня 1977 р. Комісія визнала, що в цілому будівництво ведеться з великим відставанням [12, 83].

Постанова Колегії ГУ ВАТ “Інтурист” № 13/5 від 28 березня 1978 р. “Про заходи щодо скорочення вартості будівництва готелів Головінтуристу” вимагала від Управління капітального будівництва вживати більш жорсткі заходи, від Управління матеріально-технічного постачання – зниження закупівель по імпорту матеріалів, виробів, устаткування. Постанова заборонила дирекції підприємств, які будувались, приймати від проектних організацій і дирекцій по експлуатації готелів і вносити до затверджених зміни, які збільшують вартість будівництва, без узгодження в установчому порядку з Головним Управлінням, а в деяких випадках також з Держпланом СРСР та Держбудом СРСР [13, 70].

Головне Управління розглянуло звіт республіканського Управління за 1976 р. і відзначило слабкий контроль партійних і радянських органів за діяльністю організацій, які виконували будівництво об'єктів Інтуристу в УРСР. Значно відставало зведення готелю “Русь”, технікуму готельного господарства в Києві. Стосовно готелю у Львові, план було виконано лише на 28%.

Згруповані автором дані виконання плану капітального будівництва представлені в табл. 3. Отримані результати свідчать про його виняткову нестабільність, пов'язану з нестачею матеріально-технічних ресурсів і кадрів унаслідок надмірного індустріального розвитку республіки.

Таблиця 3

Виконання плану капітального будівництва у відсотках по окремих роках

1965	1966	1967	1981	1982
61%	59%	68%	47,00%	103,00%

Наведені в табл. 3 дані отримані автором у результаті опрацювання джерел: ГА РФ. – Ф. Р-9612. – Оп. 3. – Д. 255. – Л. 176; ЦДАВО України. – Ф. 4672. – Оп. 1. – Спр. 481. – Арк. 383.

У середині 70-х років труднощі з будівництвом готелів на тлі постійно зростаючих обсягів іноземного туризму, підготовка до Олімпіади-80 у Москві викликали потребу спільних зусиль ЦК КПРС та Ради Міністрів СРСР щодо забезпечення вводу готелів до експлуатації. З цього питання 26 січня 1978 р. було прийнято спільну постанову. Вживали й інших заходів. Усі олімпійські об'єкти мали бути завершені вчасно. Новим кроком у організації роботи ВАТ “Інтурист” стала заборона розташування апаратів республіканських управлінь, відділень, об'єднань та агенцій у нових готелях [13, 23].

На початок олімпійського 1980 р., незважаючи на всі зусилля партійно-адміністративного апарату республіки, з 2,5 млн крб капітальних вкладень, призначених на будівництво готелю “Братислава” в Києві не було освоєно навіть 180 тис. Із 15 об'єктів до вводу в експлуатацію було готово лише 8, територія залишалася невпорядкованою [14, 375].

Згруповані автором матеріали планових п'ятирічних обсягів капітального будівництва представлені в табл. 4. Найбільше зростання в порівнянні з попереднім періодом спостерігаємо в десятій п'ятирічці, що пов'язано із підготовкою до Олімпіади-80.

Таблиця 4

П'ятирічні капітальні вкладення на створення готельної бази

П'ятирічка	Сума (млн крб)
Восьма (1970–1974)	21,1
Дев'ята (1975–1979)	36,7
Десята (1976–1980)	90

Наведені в табл. 4 дані отримані автором у результаті опрацювання джерела: ЦДАВО України. – Ф. 4672. – Оп. 1. – Спр. 271. – Арк. 78.

На 11 п'ятирічку (1981–1985) було заплановано: введення готелю “Дружба” у Львові на 340 місць, готелю “Фрегат” у Херсоні на 378 місця, ресторану на 1000 місць при готелі “Братислава” в Києві, початок будівництва готелю Інтуристу на 735 місць у Києві [15, 250]. І знову плани виконувалися частково: відповідно на 62%, 47%, 35%, 15% [16, 37]. 26 квітня 1982 р. ситуацію було розглянуто в Головному Управлінні з іноземного туризму при РМ СРСР. Вкотре Київський міськвиконком зобов'язали забезпечити будівництво та введення в експлуатацію в 1982–1985 рр. готелів, мотелів, кемпінгів і гаражів.

Довготривала співпраця з інофірмами на території України в проведенні будівельних робіт на замовлення Державного комітету з іноземного туризму при РМ СРСР була ускладнена дефіцитом матеріально-технічних ресурсів та обмеженістю повноважень Головного Управління республіки [17, 50].

19 серпня 1985 р. у листі республіканського Головного Управління Москві вноситься наступна пропозиція: для роботи Головінтуристу УРСР у нових умовах потрібно, щоб Держкомінтурист СРСР відповідним порядком передав на баланс республіканського Управління матеріальну базу Інтуристу в республіці. Передбачалося, що Держкомінтурист СРСР буде встановлювати Головному Управлінню лише основні планові показники, необхідні фонди та ліміти, а Головінтурист УРСР забезпечить їх виконання та буде звітувати перед комітетом єдиним зведеним балансом [18, 53].

5 квітня 1987 р. Рада Міністрів УРСР прийняла постанову № 129 “Щодо деяких засобів покращення роботи Головного Управління УРСР з іноземного туризму в зв'язку з Постановою РМ СРСР від 5 березня 1987 р. № 275”. 29 травня в Києві відбулося виїзне засідання Держкомінтуристу СРСР щодо переведення на повний госпрозрахунок, валютну самокупність і самофінансування об'єднань, відділень і підприємств Держкомінтуристу СРСР в Україні. Колегія відзначила, що наявні ресурси для інтенсивнішого розвитку іноземного туризму використовуються слабо. Потрібно розширити матеріально-технічну базу за рахунок будівництва сучасних туристичних комплексів різного призначення, реконструювати та модернізувати багато старих діючих підприємств, значно збільшити послуги й покращити якість усіх видів обслуговування. На порядку денному стояла перебудова системи управління підприємствами та організаціями. Колегія прийняла пропозиції Головінтуристу УРСР стосовно програми першочергового будівництва та реконструкції туристичних об'єктів у XII–XIII п'ятирічках.

З 1 січня 1988 р. усі підприємства й організації Держкомінтуристу СРСР, розташовані в УРСР, з усіх питань їхньої діяльності підпорядковувалися безпосередньо Головінтуристу УРСР. Було також прийнято рішення створити на базі ремонтно-будівельного управління Київського об'єднання Українське республіканське спеціальне ремонтно-будівельне управління “Укрінтуристспецрембуд” Держкомінтуристу СРСР, підкорив йому ремонтно-будівельні організації Кримського та Одеського об'єднань.

27 липня 1989 р. постановою РМ СРСР із структури Центрального апарату Держкомітету СРСР з іноземному туризму було виокремлено ВАТ “Інтурист”. 1 вересня 1989 р. ВАТ “Інтурист” було переведено на самостійний баланс, згодом воно перетворилося на Раду з іноземного туризму

СРСР, яка існувала до 14 листопада 1991 р. (ліквідовано відповідно до Постанови Верховної Ради СРСР “Щодо скасування міністерств та інших центральних органів державного управління СРСР”.

Отже, аналіз створення та діяльності готельно-ресторанної бази ВАТ “Інтурист” в УРСР дає змогу з’ясувати механізм забезпечення матеріальної бази прийому та обслуговування іноземних туристів в умовах планової централізованої економіки, результатами якого, попри всі труднощі, стало значне покращення умов прийому іноземних туристів, збільшення їхньої кількості, міжнародна співпраця в галузі туризму, просування в українську практику світового досвіду організації міжнародного туризму.

Література

1. Ананьев М. Международный туризм. – Москва, 1968. – 208 с. та ін.
2. Воронкова Л.П. История туризма и гостеприимства: Учебное пособие. – Москва: ФАИР-ПРЕСС, 2004. – 304 с. та ін.
3. Зінченко В.А. Молодіжний туризм в Українській РСР у 70-80-х рр. ХХ ст. (на основі діяльності “Супутника”): Автореф. дис... канд. іст. наук: 7.00.01. – К., 2003. – 22 с.
4. Державний архів Російської Федерації. – Ф. Р-9612. – Оп. 3. – Спр. 255.
5. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України. – Ф. 4672. – Оп. 1. – Спр. 163.
6. Там само. – Ф. 4672. – Оп. 1. – Спр. 162.
7. Там само. – Спр. 302.
8. Там само. – Спр. 249.
9. Там само. – Спр. 376.
10. Там само. – Спр. 246.
11. Там само. – Спр. 163.
12. Там само. – Спр. 271.
13. Там само. – Спр. 296.
14. Там само. – Спр. 375.
15. Там само. – Спр. 370.
16. Там само. – Спр. 407.
17. Там само. – Спр. 563.
18. Там само. – Спр. 629.

Аннотация. Радченко О.М. Создание гостиннично-ресторанной базы ОАТ “Интурист” в УССР в 60–80 гг. ХХ в. Проанализировано развитие гостиннично-ресторанной базы ОАТ “Интурист” в Украине в годы “застоя”, освещен механизм её создания, участие государственных и партийных органов управления в решении проблем, связанных со строительством и эксплуатацией гостиниц и ресторанов республиканского Управления.

Ключевые слова: гостиница, ресторан, туризм, Интурист

Summary. Radchenko O.M. Creation of Hotel and Restaurant Base of Public Corporation “Inturist” in USSR in 60–80 of 20 Century. The development of hotel and restaurant base of public corporation “Inturist” during the Stagnation Era is analysed in the article, the mechanism of its creation and participation of state and party governing organs in the process of problem solving, connected with building and maintainance of hotels and restaurants of republican Management are explained.

Key words: hotel, restaurant, tourism, “Inturist”

Надійшла до редакції 11.05.2009 р.
Затверджена до друку 02.07.2009 р.

